

Небрат В. В.,

доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
завідувачка відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»

РОЛЬ НАУКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД УСПІШНИХ КРАЇН

Серед детермінант повоєнного відновлення та розвитку можна виокремити такі групи: економічні (рівень довоєнного розвитку, частка руйнування та розміри втрат, обсяги та характер зовнішньої допомоги); інституційні (суб'єктність у реалізації плану відновлення, якість інститутів та ефективність публічного управління, рівень інституційної довіри, взаємодія держави, громадян, волонтерських та ін. громадських організацій, ступінь комплементарності місцевих і центральних органів влади); соціогуманітарні (людський потенціал і соціальний капітал країни, особливості національного менталітету і рівень суспільної консолідації, наявність і рівень обґрунтованості національної стратегії та плану подальшого розвитку).

Як свідчить історико-економічна практика, для досягнення успіху має значення не стільки стартова позиція країни, а, по-перше, ефективні механізми управління процесами, що базуються на професіоналізмі та компетентностях; по-друге, широка соціальна база підтримки (національна ідея, консолідація, воля до здійснення свого національного проєкту; по-третє, зовнішня допомога (інвестиції, технології, організаційна, зовнішньополітична підтримка). Досвід країн, які пройшли період поствоєнного/постконфліктного відновлення, переконує, що важливим чинником є візія майбутнього – бачення своєї країни вільною від ворога, незалежною та успішною, з розвиненою економікою та гідним рівнем життя. Саме втілення національної ідеї стало консолідуючим началом, що об'єднало

і мобілізувало нації, які створили «економічне диво» (Німеччина, Японія, Ізраїль, Корея). Разом із тим успіх став результатом цілеспрямованої політики, ефективного публічного управління задля досягнення визначених цілей.

В умовах війни закономірно руйнується система узгодження діяльності, вертикальних і горизонтальних зв'язків, інституційні механізми, що забезпечують передачу координуючих імпульсів, інструменти контролю виконання рішень тощо. Але виникає необхідність і можливість «перезавантаження» системи управління. Пошук ефективної моделі держави; вироблення нових норм і форм ув'язки економічних і соціальних цілей, воєнних і цивільних завдань в єдиному комплексі публічного управління; обґрунтування та приведення до відповідності короткострокових і стратегічних пріоритетів – це місія науки і наукової спільноти в час війни та повоєнної відбудови.

Проте необхідно усвідомлювати, що для України, незалежно від термінів і умов досягнення миру, сусідство з росією означає постійну воєнну загрозу. Розпочата 24 лютого 2022 р. повномасштабна збройна агресія та характер дій ворога в тимчасово окупованих районах засвідчили, що політичні наміри російської федерації не обмежуються захопленням території чи оволодінням ресурсами та виробничим потенціалом. Метою ворога є знищення української державності та ідентичності, встановлення політичного верховенства та розширення імперського простору, насадження шовіністичних ідеологем «руського міра» та реставрація радянського тоталітаризму.

У контексті викликів перманентної воєнної загрози доцільним є вивчення та оцінка можливостей імплементації в Україні досвіду країн, які перебувають у подібних умовах. Найбільш успішними в новітній історії є

Держава Ізраїль, створена у 1948 р., і Південна Корея, створена в 1945 р. у результаті штучного поділу колись єдиної держави. Попри те, що виникнення та повоєнне відновлення обох країн значною мірою завдячують зовнішній допомозі (передовсім з боку США), їхній успішний розвиток і досягнення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності – це результат власних ефективних реформ і цілеспрямованої державної політики.

Для забезпечення ефективного захисту території, громадян і державності, базовими складовими воєнної доктрини Держави Ізраїль є такі завдання:

- дотримання принципу «сталості солідарності», що означає постійну мобілізаційну готовність усього суспільства, його єдність, патріотизм, громадську моральну підтримку армії, розуміння першочерговості потреб оборони та безпеки;
- забезпечення постійних якісних переваг над збройними силами ворожих країн шляхом модернізації засобів ведення збройної боротьби, створення нових видів зброї та військової техніки, вдосконалення способів застосування всіх видів військ та систем управління ними тощо.

Відповідно до умов постійної воєнної загрози та високої мобілізаційної готовності, з урахуванням завдання створення технічної переваги над збройними силами ворожих країн, державне управління спрямоване на пріоритетний розвиток науки, новітніх технологій, інноваційних конструкторських та експериментальних розробок. Наука слугує безпосереднім чинником національної безпеки та обороноспроможності держави. Попри відносно невисоку – як для воюючої країни – частку витрат на збройні сили в структурі державних видатків Ізраїлю (близько 19 %), їхнє використання високоефективне. Кошти вкладаються в придбання та доопрацювання високих технологій, проведення експериментальних та

дослідницько-конструкторських робіт у галузі озброєнь та безпеки; розроблення та виробництво протиракетних засобів та ракет, винищувачів, засобів розвідки, інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Пріоритет у фінансуванні наукових розробок слугує основою забезпечення стійкості економіки, військової могутності та високих соціальних стандартів життя. В Ізраїлі підприємства оподатковуються за ставкою 26,5%, але для інноваційних підприємств ставка знижена до 16%, а для розміщених у стратегічно важливих регіонах країни, – до 9%. Інноваційними вважаються підприємства, що працюють у сфері біотехнологій, нанотехнологій або відновлювальної енергетики, а також ті, 25% доходу яких надходить від експорту виробленої продукції.

Державна політика забезпечила перехід від спеціалізації на вивозі сільськогосподарської продукції до високотехнологічної структури експорту. Сьогодні Ізраїль – визнаний лідер у світовій торгівлі електронікою, оптичними приладами, медичним обладнанням, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, фармацевтичними засобами та іншою високотехнологічною продукцією. Таким чином, наукові дослідження та технологічні розробки розвиваються з дотриманням принципу паритетності в розвитку воєнної та цивільної, економічної та гуманітарної сфер. З огляду на досвід Ізраїлю, національна безпека – це не тільки оборона, а й освіта, медицина, соціальний захист тощо. Ефективність управлінських та фінансових механізмів держави забезпечує поєднання обороноздатності та високої соціальної якості.

Не менш цінним для України є успішний досвід Південної Кореї, що, як і Держава Ізраїль, стартувала з дуже слабких позицій і вирішувала одночасно завдання державного будівництва, воєнного захисту, створення самодостатньої економіки, системи освіти й охорони здоров'я, розвитку

міжнародних відносин. Після закінчення Корейської війни (1950–1953 рр.) промислові потужності та об'єкти інфраструктури були напівзруйновані, країна не могла існувати без іноземної допомоги. До 1961 р. ця допомога не принесла жодних позитивних зрушень: корупція роз'їдала систему державної влади, а економіка залишалася на примітивному рівні, підтримуючи злидений рівень життя населення.

Коли внаслідок військового перевороту державу очолив Пак Чон Хі, попри відсутність досвіду державного управління та економічних знань, почалися перетворення, які невдовзі принесли і позитивні зрушення. Південна Корея взяла курс на прискорену індустріалізацію – створення сучасних виробництв та розвиток людського потенціалу. Країна впродовж життя одного покоління досягла успіхів у створенні унікальної інноваційної системи саме завдяки великим і безперервним інвестиціям у розвиток людських ресурсів та науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських розробок (НДДКР). Люди як рушійна сила модернізації забезпечили «корейське диво».

З точки зору управління економічним розвитком особливістю південнокорейської моделі є ефективне поєднання ринкових механізмів конкуренції та ціноутворення з регулюючим впливом державних органів. Складовими цього поєднання є такі принципові напрями:

- розроблення та виконання п'ятирічних планів соціально-економічного розвитку країни, що визначали пріоритети, цілі та засоби їх досягнення;
- перетворення національних фінансово-промислових груп (чеболів) на засіб швидкої реструктуризації економіки шляхом створення особливого механізму фінансування. Держава в особі Ради економічного планування (РЕП) визначала на п'ять років пріоритетні напрями та проєкти, державні банки отримували за кордоном довгострокові кредити під державні гарантії,

цими кредитами банки кредитували на пільгових умовах чеболі, які виконували проєкти, схвалені РЕП;

– розвиток державної системи освіти та державно-приватне фінансування наукових розробок.

Упродовж двадцяти п'яти років Південна Корея стала конкурентоспроможною на світовому ринку сталі, автомобілів, суден та побутової електроніки. На межі ХХ–ХХІ ст. у країні виникли інноваційні мережі, що стали основою економічного та соціогуманітарного розвитку. Вони розвиваються переважно у високотехнологічних галузях, таких як біотехнологія, інформатика й зв'язок, співпрацюють з університетами, державними науково-дослідними інститутами та приватними фірмами. Прикладом взаємодії держави і приватних корпорацій є діяльність відомих транснаціональних корпорацій – чеболів Samsung, LG, Hyundai, Daewoo, Lotte, KT Corporation. Таким чином, Південна Корея демонструє можливості ефективного публічного управління в умовах економічної лібералізації та демократичних перетворень.

Отже, позитивний досвід економічного розвитку в умовах постійної воєнної загрози, структурного оновлення та системної модернізації національного господарства безпосередньо пов'язаний із державною політикою підтримки науки, освіти та інновацій; стимулюванням науково-технічних розробок та нових виробництв; забезпеченням синергії людського потенціалу нації та розвитку наукових досліджень. Для України життєво необхідним є усвідомлення важливості, вивчення та імплементація успішних практик публічного управління в галузі формування людського інноваційного потенціалу, науково-технологічного забезпечення структурної перебудови та розвитку економіки на нових засадах.